

ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΣΥΜΠΟΣΙΟΥ ΓΙΑ ΤΟ ΕΤΟΣ ΑΔΡΙΑΝΟΥ
Ξυλόκαστρο, 4-5 Νοεμβρίου 2017

Η ΠΑΤΡΙΣ ΑΝΤΙΝΟΟΝ ΘΕΟΝ

Μπόκολα Ζέτα
Μ.Sc., Εκπ/κός Β/βάθμιας

Η ΠΑΤΡΙΣ ΑΝΤΙΝΟΟΝ ΘΕΟΝ

Μπόκολα Ζέτα

Θέση & Ιδιότητα: Μ.Σc., Εκπ/κός Β/βάθμιας, 3^{ου} ΓΕΛ Π.Φαλήρου

E-mail: zetabokola@gmail.com

Εισαγωγή

Τα ρωμαϊκά χρόνια, οι Δελφοί έχουν ξεχωριστή θέση που οφείλεται στη μακραίωνη παράδοσή τους. Οι Ρωμαίοι στρατηγοί και οι αυτοκράτορες σέβονται το πολιτιστικό και θρησκευτικό κέντρο του ελληνισμού. Ζωηρό ενδιαφέρον για τους Δελφούς έδειξε και ο νοσταλγός της κλασικής Ελλάδας Ρωμαίος αυτοκράτορας Αδριανός. Οι πολυάριθμες βάσεις με το όνομά του μαρτυρούν την τιμή που ανταπέδωσε το ιερατείο στον ρομαντικό αυτοκράτορα για τις ευεργεσίες του προς το ιερό. Τα πορτρέτα του Αδριανού έχουν σήμερα χαθεί, μας έμεινε όμως το άγαλμα του ευνοουμένου του, Αντίνοου, που συνόδευσε τον αυτοκράτορα κατά την επίσκεψή του στους Δελφούς το 129 μ.Χ., έναν χρόνο πριν από τον θάνατο του νέου.

Ο Αντίνοος, η γνωριμία του με τον αυτοκράτορα και το τραγικό τέλος του νέου

Ο αυτοκράτορας Αδριανός αντί για πολέμους προτιμούσε να πραγματοποιεί έργα υποδομής, πιστεύοντας ότι έτσι θωρακίζεται η αυτοκρατορία. Για 13 χρόνια έλειπε από τη Ρώμη και ταξίδευε επιβλέποντας τα μεγάλα δημόσια έργα που είχε δώσει εντολή να πραγματοποιηθούν σε όλα τα μήκη και τα πλάτη της αχανούς αυτοκρατορίας. Σε ένα από αυτά τα ταξίδια γνώρισε στη Βιθυνία της Μικράς Ασίας τον νεαρότατο Αντίνοο. Έναν Έλληνα νεαρό που εντυπωσίασε με την ομορφιά και τον ευγενικό χαρακτήρα του τον αυτοκράτορα Αδριανό. Καταγόταν από την Κλαυδιόπολη (αρχαίο Βιθύνιο) της Βιθυνίας. Οι πληροφορίες γι' αυτόν τον νέο, που φημιζόταν για το τέλειο κάλλος, είναι αντιφατικές και ανεξακριβωτες, διότι οι μόνες γραπτές μαρτυρίες του έλληνα ιστορικού Διώνα του Κάσσιου είναι λίγες.

Ο Αντίνοος γεννήθηκε το 110 π.Χ. από γονείς ποιμένες και ήταν περίπου 18 χρονών όταν ο Αδριανός τον είδε για πρώτη φορά στην περιήγησή του στην Βιθυνία. Τον ρομαντικό χαρακτήρα του αυτοκράτορα λέγεται ότι συνεπήρε το θεσπέσιο κάλλος, η ευαισθησία της ψυχής και η σαγηνευτική ρεμβώδης φύση του νεανία, γι' αυτό διέταξε να προσληφθεί γρήγορα στην υπηρεσία του και να τύχει της ανάλογης παιδείσεως. Ο φιλότιμος νέος, ευγνώμων για την πατρική προστασία και την εξαιρετική εύνοια του Αδριανού, εξελίχθηκε σε πιστό σύντροφο του Αδριανού και απολάμβανε την εύνοιά του. Το 130 μ.Χ. ο Αδριανός μαζί με τη γυναίκα του και τον Αντίνοο επισκέφθηκαν την Αίγυπτο. Στις 24 Οκτωβρίου (με σημερινούς όρους) του ίδιου έτους, πραγματοποίησαν μια κρουαζιέρα στον Νείλο. Τότε,

όπως αναφέρεται, ο Αντίνοος ενώ κολυμπούσε στο ποτάμι, πνίγηκε. Στο άκουσμα του θανάτου του Αντίνοου κυκλοφόρησαν διάφορες φήμες. Πολλοί υποστήριξαν ότι ο θάνατος του Αντίνοου δεν ήταν ένας τυχαίος πνιγμός. Ακούστηκε ότι συνδεόταν με τη μυστικιστική δράση του αυτοκράτορα. Ίσως ο Αντίνοος θυσιάστηκε για να παρατείνει την ζωή του Αδριανού, αφού σύμφωνα με μια θεωρία οι μάγοι, που τον παρακολουθούσαν, του είχαν πει ότι μόνο η αυτοθυσία ενός αφοσιωμένου συντρόφου θα γλίτωνε τον αυτοκράτορα Αδριανό από τον θάνατο. Γεγονός είναι, ότι ο Αδριανός υποστήριξε ότι ήταν ατύχημα.

Προς τιμήν του Αντίνοου

Η απώλεια για τον αυτοκράτορα ήταν τεράστια. Έτσι έδωσε εντολή να θεοποιηθεί ο Αντίνοος και να ανεγερθούν ναοί προς τιμήν του, όπου καθιερώθηκαν αγώνες και λατρείες προς τιμήν του καινούργιου θεού. Η θεοποίηση φαίνεται ότι βασίστηκε στην αιγυπτιακή θρησκεία, γιατί ο Ηρόδοτος μας παραδίδει ότι οι Αιγύπτιοι θεωρούσαν αφηρωισμένους όσους πνίγονταν στον Νείλο. Γλύπτες και ζωγράφοι απαθανάτισαν το κάλλος του περίφημου νεανία σε κάθε πολύτιμη ύλη, μάρμαρο, χαλκό, πολύτιμους λίθους, νομίσματα, μετάλλια. Δόθηκε το όνομά του σε ένα από τα αστέρια, το οποίο πίστευαν ότι πρώτη φορά εμφανίστηκε στον ουρανό. Ο νέος θεός είχε τους ιερείς του και έδιδε χρησμούς. Οι Αφοσιωμένοι στην λατρεία του άνθρωποι αποκλήθηκαν Φιλαντίνοοι. Επί των βάθρων των εικόνων του εγγράφονταν «Αντίνω συνθρόνω των εν Αιγύπτω θεώ». Η λατρεία του συνεχίστηκε μέχρι τον Ε΄ αιώνα μ.Χ. οπότε έσβησε από τις ορμητικές πνοές του Χριστιανισμού. Οι Χριστιανοί ίσως παρεξήγησαν την υπερβολική για τον θάνατό του θλίψη του αυτοκράτορα και υπήρξαν δύσπιστοι στην αγνότητα του δεσμού τους, θεωρώντας την λατρεία του ως ανήθικη και γι' αυτό της επιτέθηκαν με σφοδρότητα. Η λατρεία του Αντίνοου ήταν διαδεδομένη σε κάθε περιοχή της Ανατολικής αυτοκρατορίας, αλλά ιδίως εμφανιζόταν στην Αίγυπτο, Βιθυνία, Φρυγία, Αρκαδία και Αχαΐα, στην Αλεξάνδρεια, Αδριανούπολη, Νικόπολη της Ηπείρου, Κύμη, Σμύρνη, Άγκυρα, Άργος, Αθήνα και στο θρησκευτικό κέντρο των Ελλήνων στους Δελφούς. Στην Μαντινεία της Αρκαδίας, η οποία πίστευαν ότι ήταν η μητρόπολη της ιδιαίτερής του πατρίδας του Αντίνοου, είχε ανεγερθεί προς τιμήν του ναός και ιδιαίτερος οίκος στο γυμναστήριο της πόλης, ο οποίος είχε κοσμηθεί με πολλά αγάλματα και τοιχογραφίες, και τελούσαν ανά 5ετία αγώνες (Αντινόεια) στο στάδιο που βρισκόταν δίπλα στα τείχη. Αντινόεια τελούντο και στην Αθήνα (εν άστει και στην Ελευσίνα), στα οποία λάμβαναν μέρος οι έφηβοι, στο Άργος και στην Αντινούπολη, όπως μετονομάστηκε η αρχαία Αιγυπτιακή πόλη Βήσα, της οποίας ο Αντίνοος είχε καταστεί ο πολιούχος θεός. Αξίζει να αναφερθεί ότι ο Αντίνοος δεν θεοποιήθηκε για τον ηρωικό ήθος ή για τη φιλία του προς τον αυτοκράτορα, εφόσον θυσίασε τη ζωή του, αλλά για το κάλλος του, με άλλα λόγια το Ομηρικό ηρωικό ιδεώδες είχε παρέλθει. Ο Αντίνοος θεωρήθηκε ως η προσωποποίηση του απόλυτου κάλλους και το όνομά του, η λέξη Αντίνοος, έγινε ταυτόσημη με την λέξη ωραίος. Χαρακτηριστικές οι εκφράσεις στην αρχαιότητα «ωραίος ως ο Αντίνοος» και «ο νέος ούτος Αντίνοος».

Επίσης, ο Αδριανός έδωσε εντολή να κοπούν νομίσματα με τη μορφή του αγαπημένου του συντρόφου. Περισσότερο από όλους τους κλάδους της αρχαίας τέχνης εμπνεύσθηκε από τον Αντίνοο ως ήρωα και θεό η νομισματική. Άπειρα είναι τα νομίσματα με τη μορφή του Αντίνοου που καλούνται ελληνικά αυτοκρατορικά. Τη μορφή του πιστεύεται ότι αποδίδει περισσότερο από κάθε άλλο μνημείο ένα μετάλλιο από την Αντιόχεια. Στην τέχνη ο Αντίνοος απεικονίσθηκε ως Ερμής, Βάκχος, Απόλλωνας, Αγαθοδαίμονας, Ηρακλής, Αρισταίος, Γανυμήδης. Συγκεκριμένα, στη συλλογή του Επιγραφικού και Νομισματικού Μουσείου μπορεί να δει κανείς έκθεση με πενήντα εννέα χρυσά, αργυρά και χάλκινα ρωμαϊκά και ελληνορωμαϊκά νομίσματα, στα οποία εκτός από τον Αντίνοο απεικονίζονται ο αυτοκράτορας Αδριανός και η σύζυγός του Σαβίνα. Πολυάριθμα, ακόμη, είναι και τα μνημεία που διασώζουν την μορφή του και σε 150 υπολογίζονται τα γλυπτά (70 αυθεντικά). Σε 140 υπολογίζονται τα δαχτυλίδια με λίθο και οι πολύτιμες πέτρες. Οι εικόνες του είναι τα καλύτερα έργα του Β' μ.Χ. αιώνα.

Το άγαλμα του Αντίνοου στους Δελφούς

Το 1893, κατά τη διάρκεια ανασκαφών στον αρχαιολογικό χώρο των Δελφών βρέθηκε το άγαλμα του Αντίνοου. Το άγαλμα στήθηκε στο ιερό των Δελφών, μετά τον θάνατο του Αντίνοου με απόφαση των αμφικτυόνων και του ιερέα Αριστότιμου. Η κατασκευή του χρονολογείται μεταξύ του 130-138 μ.Χ., και αποτελεί ένα από τα ωραιότερα και εντυπωσιακότερα λατρευτικά αγάλματα. Βρέθηκε όρθιο επάνω στο βάθρο του, δίπλα στον τοίχο ενός πλινθόκτιστου δωματίου, πίσω από τον ναό του Απόλλωνα. Από τα ρωμαϊκά νομίσματα, που κόπηκαν προς τιμήν του Αντίνοου, προέρχεται η πληροφορία πως το άγαλμα συνοδευόταν από το προσωνόμιο «προπυλαίος», που οδηγεί στο συμπέρασμα ότι αρχικά είχε τοποθετηθεί στην είσοδο του ιερού. Αργότερα, αφού υπέστη φθορά και έσπασε στο σημείο του γονάτου, χρειάστηκε να μεταφερθεί πιο κοντά στον ναό του Απόλλωνα, σε ένα είδος παρεκκλησιού, όπου και βρέθηκε ύστερα από ανασκαφές, σε σχετικά καλή κατάσταση. Τα εξιδανικευμένα χαρακτηριστικά του καθώς και η έντονη στίλβωση της μαρμάρινης επιδερμίδας του με λάδι (η οποία το βοήθησε να διασωθεί λαμπερό και καλοδιατηρημένο), είναι ενδεικτικά της εποχής του Αδριανού.

Παρατηρώντας κανείς το άγαλμα του Αντίνοου στο Μουσείο των Δελφών, μπορεί να διαπιστώσει ότι το κεφάλι του νέου γέρνει στο πλάι με περισυλλογή και στα πυκνά μαλλιά του, που πέφτουν στο μέτωπο και τα μάγουλα δίνοντας έναν πένθιμο τόνο στη μορφή του, διακρίνονται οι τρύπες που στερεώνουν ένα χάλκινο δάφνινο στεφάνι. Τα μάτια του εκφράζουν μία βαθιά μελαγχολία, σαν να καθρέφτιζαν ακόμη στην υγρότητά τους το ποτάμι όπου βρήκε τον θάνατο ο νέος. Το κορμί του με την ηρωική, θεϊκή γυμνότητα θέλει να πλησιάσει τις αθλητικές κλασικές μορφές, αλλά δεν έχει την πνοή των προτύπων του, που νοσταλγικά αναζητεί η τέχνη του αδριανείου κλασικισμού. Ο Αντίνοος με το ονειροπόλο βλέμμα του, είναι σαν να ατενίζει όχι μόνο το δικό του θλιβερό τέλος, αλλά και έναν κόσμο που δύνει χωρίς επιστροφή.